

Kazimierz JASIŃSKI,

Jan TĘGOWSKI

Akta procesu joannitów śląskich z 1336 r. w sprawie sześćioletniej dziesięciny papieskiej

Inspiracją do zainteresowania się źródłami znajdującymi się w archiwum zakonu maltańskiego w Pradze była lektura książki I. Hlavačka i Z. Hledikovej (*Nichtbohemikale mittelalterliche Originalurkunden in den böhmischen Ländern, Köln 1977*). Tam też wspomniani autorzy wymienili ów rotulus o długości 840 cm, znajdujący się w archiwum praskim. Przy okazji pobytu w Pradze jeden z wydawców (J. Tęgowski) przeglądał ów rotulus, którego zawartość wydała się bardzo interesująca. Wygląd zewnętrzny jego można określić jako wałek grubego, żółtego pergaminu z wyciśniętą na końcu pieczętą w czerwonym wosku z wyobrażeniem postaci niosącej krzyż na ramionach. Pieczęta ta należała do dziekana opolskiego Mikołaja, który prowadził proces będący zawartością owego rotulusa. Pergamin tego rotulusa jest zszyty z 17 kawałków łączonych rzemieniami wprasowanymi w całość, a łączy tych kawałków opatrzone są znakiem notarialnym pisarza Mikołaja, syna Arnolda ze Strzelc. Pismo tego skryptora jest staranne, o brunatnym kolorze atramentu. Po bliższym zapoznaniu się z treścią rotulusa zamówiono jego mikrofilm. Niniejsza edycja opiera się w jej fazie wstępnej na autopsji, natomiast odczytanie całego tekstu wydawcy oparli na mikrofilmie. Treść tego źródła była dotychczas znana jedynie w formie regestowej, z natury rzeczy niepełnej i pomijającej wiele istotnych informacji. Po raz pierwszy opublikował regest C. Grünhagen w 1870 r., po raz drugi natomiast K. Wutke w 1923 r. Jest to już znacznie obszerniejsze streszczenie niż opublikowanego źródła, nie wolne jednak od pomyłek między innymi w odczytach tekstu (np. Eindexo — zamiast Cindexo, czy Hincacanis — zamiast habitacionis) i pominięcie wielu informacji. W tej sytuacji wydawcy uważają opublikowanie niniejszego źródła w całości za w pełni uzasadnione — tym bardziej, że zaznajomienie się z nim wzbogaci znacznie stan naszej wiedzy o konwentach joannickich na Śląsku w pierwszej połowie XIV wieku.

Podstawowy fragment przytoczonego niżej tekstu źródłowego stanowią zeznania 12 świadków i one tylko są w zasadzie przedmiotem niniejszych uwag. Zeznania miały na celu usprawiedliwienie przed legatem papieskim zalegania przez konwenty joannickie na Śląsku z opłatą dziesięciny papieskiej. Wymienione zostały następujące komturie: Łosiów, Oleśnica Mała, Tyniec, Strzegom, Złotoryja i Lwówek. De facto jednak zezna-

nia dotyczą tylko dwóch komturii — Oleśnicy Małej i Łosiowa. Jakkolwiek sześćioletnia dziesięcina papieska uchwalona w 1312 r. w Vienne dla wspomnienia Ziemi Świętej miała obowiązywać już od 1313 r., to w Polsce zaczęto ją wprowadzać dopiero 18 X 1326 r. Miała być ona spłacana w dziesięciu ratach w l. 1326 – 1331. Do płacenia dziesięciny zobowiązani byli duchowni posiadający beneficja kościelne dostarczające im dochodów. W stosunku do beneficjentów nie zastosowano wyjątków; do płacenia jej zobowiązane były, jeżeli chodzi o Polskę, również zakony rycerskie, a zatem i joannici¹. Joannici ślascy nie uiszcili wspomnianej dziesięciny zalegając z tego powodu z kwotą 221 grzywien groszy praskich. Uiszczenia powyższej kwoty zażądał ówczesny legat papieski w Polsce Galhard de Carceribus. Joannici ślascy, których interesy reprezentował przed legatem papieskim komtur łosiowski Henryk zwany Kiczinger, zwrócili się do Galharda z prośbą o obniżenie wysokości dziesięciny ze względu na szkody i straty poniesione przez miejscowe konwenty w okresie, w którym miała być uiszczona dziesięcina papieska tj. w latach 1326 – 1331. Prośbę Henryka poparli książęta ślascy Bolesław III brzeski oraz Bolesław (Bolek II) opolski. Legat przychylając się do prośby joannitów, zgodził się na przeprowadzenie postępowania wyjaśniającego przyczyny niepłacenia przez nich dziesięciny. W ten sposób doszło 2 marca 1336 r. w Brzegu do przesłuchania 12 świadków w obecności dziekana opolskiego Mikołaja, oraz komtura i wicekomtura konwentu brzeskiego (i innych — et aliis). Świadkowie zostali dostarczeni przez stronę joannicką. Ich zeznania spisał notariusz publiczny imperiali auctoritate Mikołaj, syn Arnolda ze Strzelca. Na podstawie zeznań świadków konwenty joannickie uzyskały zmniejszenie kwoty, którą miały uiszczyć, z 221 na 140 grzywien srebra².

Interesujący, chociaż nie odbiegający od współczesnych, jest sposób przeprowadzenia procesu przed forum kościelnym, które reprezentował z polecenia legata papieskiego dziekan opolski Mikołaj. Zanim świadkowie złożyli zeznania przysięgali duchowni na ewangelię, natomiast świeccy na krzyż. Każde zeznanie dotyczyło strat i zniszczeń poniesionych przez joannitów łosiowskich i z Oleśnicy Małej w okresie płacenia dziesięciny, tj. w l. 1326 – 1331. Świadkowie dość często wykraczali poza termin końcowy (1331) nadmieniając o ściąganiu przez księcia Bolesława III czynszów i świadczeń wyższych od tych, które mu prawnie przysługiwały. Końcowe fragmenty poszczególnych zeznań dotyczyły następujących pytań: czy to, co zeznał świadek jest powszechnie znane w okolicy (an in vicinia sit publica vox et fama), czy był informowany jak ma zeznawać, czy zeznanie uzgadniał, czy był potajemnie namawiany oraz, czy kierował się przy składaniu zeznań uczuciami (gracia, odio, amore, timore). Każdego ze świadków pytano również o jego wiek. Według wszelkiego prawdopodobieństwa kolejność zeznań wyznaczał wiek świadków. Pierwszy ze świadków liczył 64 lub 65 lat. Następni mieli około względnie ponad 50 lat, natomiast poczynając od piątego świadka wszyscy pozostali, z wyjątkiem szóstego, mieli około względnie ponad 40 lat. Informacje o wieku wykazują, że tylko pierwszy ze świadków znał mniej więcej dokładnie swój wiek.

¹ O sześćioletniej dziesięcinie wienneńskiej zob. J. Dudziak, *Dziesięcina papieska w Polsce średniowiecznej. Studium historyczno-prawne*, Lublin 1974, s. 73 nn., oraz H. Karbownik, *Nadzwyczajne świadczenia w polsce średniowiecznej na rzecz Stolicy Apostolskiej*, *Czasopismo Prawno-Historyczne*, 30 (1978), z. 1, s. 156.

² O szczegółach informuje nas dokument Galharda z 2 V 1336 r. wystawiony w Krakowie; *Regesten zur schlesischen Geschichte, Codex diplomaticus Silesiae* (dalej cyt. CDS Reg.), t. 29, 1923, nr 5631.

Pozostali świadkowie poświadczają występującą u ludzi średniowiecza nieznajomość wieku i to nawet w wypadku osób określanych mianem literati. Występuje tu zjawisko tzw. skupienia wieku, tzn. podawania wieku w zaokrągleniu z uprzywilejowaniem lat kończących się na 0, 5 lub parzystych³. Niezależnie od wieku można w kolejności świadków zauważyć pewne kryteria dotyczące ich ważności lub zasobu informacji. Tak np. bezpośrednio po sobie następują świadkowie zeznający w sprawie strat poniesionych przez Oleśnicę Małą. Są to świadkowie 9, 10 i 11. Ze świadków o tym samym wieku na pierwszym miejscu zeznawali świadkowie określani jako literati. Przeważali świadkowie świeccy, z których trzech było joannitami. Duchownymi byli tylko plebani z Łosiowa i Różyna. Jako literati zostało określonych dwóch świeckich, z których jeden był joannitą, drugi natomiast był niegdyś mieszczaninem opolskim. Za literati uznać należy bez wątpienia obu plebanów. Jeżeli chodzi o lokalizację świadków, to nie wiemy tylko skąd pochodził pierwszy z nich, Gunter. Był on jednak w okresie objętym zeznaniami, a więc w latach 1326 – 1331, związany z konwentem joannickim albo w Łosiowie, albo w Oleśnicy Małej. Konrad zwany Spygil był w okresie płacenia dziesięciny komturem łosiowskim, natomiast Henryk (czwarty świadek) był joannitą oleśnickim. Wszyscy pozostali świadkowie świeccy byli mieszkańcami wsi należących do jednej z obu wymienionych konturii. Aż trzech pochodziło z Różyna, posiadłości joannitów łosiowskich, jeden z wsi Buszyce, również należące do komturii łosiowskiej, oraz jeden świadek (ósmy) z samego Łosiowa.⁴ Trzech świadków (9 – 11) pochodziło ze wsi należących do komturii w Oleśnicy Małej, mianowicie z Bierzowa, Kłosowa oraz wsi określonej jako Cindeco. Pod tą nazwą kryje się miejscowość Zindel — dziś Młodoszewice⁵ — należąca do komturii w Oleśnicy Małej, ponieważ Herbord de Cindeco zeznawał w grupie świadków „oleśnickich” (9 – 11). Jeżeli chodzi o pochodzenie społeczne świadków, to wszyscy trzej joannici (dwaj pierwsi oraz czwarty) byli zapewne pochodzenia rycerskiego, plebani mogli być pochodzenia rycerskiego lub mieszczańskiego. Piąty świadek, Jan z Różyna, był eksmieszczaninem opolskim, natomiast pozostali świadkowie, mieszkańcy okolicznych wsi, mieli zapewne status ludności chłopskiej na prawie niemieckim. Mogli być wśród nich, jak to widzimy na przykładzie Jana z Różyna, byli mieszczenie dysponujący niewielkim uposażeniem ziemskim w danej wsi.

Zeznania dostarczają wielu cennych informacji, zwłaszcza w zakresie historii gospodarczej. W ich świetle okazuje się, że obie komturie, a zwłaszcza łosiowska, miały rozwiniętą na wielką skalę gospodarkę hodowlaną, szczególnie hodowlę koni oraz w mniejszym, niemniej jednak znacznym stopniu, bydła, świń, owiec i kóz. Poważne miejsce w gospodarce joannitów zajmowało rolnictwo. Poza uprawą podstawowych zbóż: pszenicy, owsa i jęczmienia hodowano również winorośl. Sam fakt, że wśród strat wyrządzonych przez rozbójnika (predo) Henryka v. Kitlitz, wymienia się zabór sześćdziesięciu koni, świadczy wymownie o masowości hodowli koni w komturii łosiowskiej. Dowiadujemy się również o wartości konia, która wynosiła przeciętnie ok. 1,5 grzywny,

³ Zob. E. Rosset, *Proces starzenia się ludności*, Warszawa 1959, s. 96. Kapitałnego przykładu dostarczają w tym względzie określenia wieku świadków w procesie polsko-krzyżackim z 1422 r.

⁴ Może to jednak być wynikiem tego, że większość zeznań dotyczy Łosiowa. Zdaniem K. Doli, *Zakon joannitów na Śląsku do połowy XIV wieku*, *Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego*, 3, 1973, s. 84, nr 11, komtura w Oleśnicy Małej była najbogatszą komturią joannicką na Śląsku.

⁵ S. Rospond, *Słownik nazw geograficznych Polski Zachodniej i Północnej*, Wrocław 1951, s. 759.

zaś dobrego konia szacowano na 4,5 grzywny. Zeznania przynoszą wiadomości o klęskach elementarnych, mianowicie o zniszczeniach spowodowanych przez grad, powódź, czy klęskę głodu. Tak np. drugi i czwarty świadek zeznali, że z głodu padło 21 koni w Łosiowie i 14 w Oleśnicy Małej. Zniszczenia powodowały napady rabusiów, z których jeden, mianowicie Henryk v. Kitlitz spalił wieś joannitów łosiowskich, Jasionę.

Bardzo uciążliwe były też zbyt częste odwiedziny (prawo do stacji) książąt, a przede wszystkim Bolesława III, we wsiach joannickich — zwłaszcza w Łosiowie. Szczególnie pamiętny był pobyt tego księcia przez 7 lub 8 dni w Łosiowie w 1326 r. Świadkowie zeznają, że książę przybył wraz z 1500 ludźmi i tyluż końmi. Liczba ta jest z całą pewnością zbyt wysoka, lecz jeżeli liczbę osób i koni obniżymy do kilkuset, za znaczne musimy uznać koszty utrzymania przez konwent łosiowski księcia, jego rycerstwa i służby. Jeden ze świadków wyraźnie zaznacza, że goście zaopatrywali się w żywność na miejscu (świadek trzeci mówi: *consumpserunt et expenderunt predictus dux et familia sua*). Pewna przesada tkwi niewątpliwie w zeznaniu pierwszego świadka, że nie było tygodnia aby konwent w Oleśnicy Małej nie odwiedzali książęta Bolesław III i Bolesław ziębicki wraz ze swoją „familia”. Stacja była ciężarem dokuczliwym i kosztownym. Dalsze straty przynosiło egzekwowanie przez księcia dodatkowych opłat (czynszów) poświadczonych przez wszystkich świadków. To wymuszanie dodatkowych świadczeń pieniężnych miało miejsce według zeznań świadków również po 1331 r., w którym miała zakończyć się spłata dziesięciny papieskiej. Było to znaczne źródło dochodów książęcych, a zarazem obciążenie finansowe dla konwentów joannickich. Zbyt częste stacje, wymuszanie przez księcia dodatkowych obciążeń finansowych, zniszczenia wojenne, klęski elementarne, napady rabusiów — to wszystko składało się łącznie na trudną sytuację finansową joannitów na Śląsku. Szczególnie dotkliwe były nieobliczalne, dość często występujące łupiestwa spowodowane przez rozbójników. Z imienia znamy ich trzech, mianowicie Henryka v. Kitlitz, Jaśka z Krawarza (*de Cravar, de Croern*) oraz Wrocławia z Wołowca. Musieli oni dysponować dość znaczną siłą zbrojną, jeżeli prowadzili z księciem, jak dowiadujemy się z zeznań świadków, regularną wojnę. W walkach tych brali udział również joannici utrzymując w swych posiadłościach załogę książęcą. Świadkowie potraktowali to jako obciążenie ze strony księcia. *De facto* pomoc udzielana w tym względzie panującemu leżała jak najbardziej we własnym interesie joannitów, którzy pozostawieni sobie samym stanowiliby bezbronny łup dla rozbójników. Zagadnienie *raubritterstwa* w tym okresie wymaga osobnego opracowania. *Rotulus* przynosi w tej kwestii kilka cennych informacji.

Wszystko to sprawiało, że sytuacja materialna śląskich konwentów joannickich była trudna i niestabilna. Mimo wszystko jednak konwenty te, zwłaszcza dzięki rozwiniętej gospodarce hodowlanej, nie należały do biednych, co sprawiało, że książę poprzez nakładanie względnie wysokich dodatkowych świadczeń finansowych na poszczególne konwenty miał z nich niemałe dochody. Gospodarki obu konwentów wykazują duże zdolności regeneracyjne.⁶ Zjawisku temu sprzyjały między innymi nadania książęce. Otóż tenże Bolesław III, który niejednokrotnie uciskał konwenty joannickie, czynił dla

⁶ Dokładniejsze omówienie zeznań świadków z punktu widzenia problematyki gospodarczej nie jest w tym miejscu możliwe. Wydawcy zamierzają w niedalekiej przyszłości poświęcić tej problematyce osobną rozprawę.

nich liczne nadania dotyczące zarówno uposażenia ziemskiego, jak i immunitetu sądowego i ekonomicznego. Znamienne, że w jednym z dokumentów nadawczych książę wyraźnie zaznaczył, że nadanie stanowi rekompensatę za wyrządzone joannitom przez niego szkody⁷. Z licznych nadań na wyróżnienie zasługuje przekazanie przez księcia joannitom złotoryjskim czwartej części przysługującej mu dziesięciny w złocie pobieranej z jednej z kopalni złota w Złotorzy⁸. Poważne dochody musiała przynosić tak mocno zaznaczona w zeznaniach świadków hodowla koni, w której komturia łosiowska i oleśnicka niejako się specjalizowały. K. Dola przypuszcza, że joannici śląscy cieszyli się sympatią Bolesława, ponieważ komtur joannicki w Tyńcu nas Ślęzą, Michał, był ojcem chrzestnym księcia brzeskiego. Michał przyczynił się do tego, że joannici śląscy mimo utraty wielu dochodów uzyskiwali w to miejsce uznanie dotychczasowych i szereg nowych przywilejów od zawsze żądnego pieniędzy księcia⁹. Zeznania potwierdzają znany dość powszechnie fakt, mianowicie udział kancelarii książęcych w czynnościach skarbowych. Osobami ściągającymi od konwentów joannickich świadczenia pieniężne z ramienia księcia byli protonotariusz Tammo i skrypcorzy książęcy.

Kilka cennych wiadomości dostarczają zeznania świadków, jeżeli chodzi o historię polityczną. Na pierwszym miejscu należy wymienić wiadomość o udaniu się Bolesława brzeskiego na Węgry w celu poślubienia swej drugiej żony. Została ona wymieniona przez kilku świadków bez podania imienia. Z dotychczasowych badań wynika, że była nią Katarzyna, córka bana chorwackiego Mladena II. Był on jednak od 1322 r. pozbawiony władzy na terytorium Chorwacji i przebywał wraz z rodziną na Węgrzech, przypuszczalnie na dworze Karola Roberta. Status ojca Katarzyny trudno określić. W każdym razie nie sprawował on żadnej władzy. W tej sytuacji całkiem zrozumiałe jest sformułowanie Kroniki książąt polskich, że druga żona Bolesława urodziła się w Chorwacji, a sprowadzona została z Węgier¹⁰. Oznacza to, że mariaż Bolesława z Katarzyną doszedł do skutku za pośrednictwem węgierskim, być może z inicjatywy Elżbiety Łokietkówny. Byłoby to małżeństwo po myśli Władysława Łokietka, którego stosunki z Bolesławem były do momentu zhołdowania Bolesława przez Jana Luksemburskiego w 1329 r., przyjazne. Zarówno Łokietek jak i książę brzeski zwalczali na Śląsku książąt gólogowskich¹¹.

Do ustalenia dokładnej daty zawarcia przez Bolesława drugiego małżeństwa służą zeznania świadków niniejszego procesu oraz itinerarium tego księcia. Otóż trzech świadków zeznało, że książę w podróży na Węgry, dokąd udawał się po żonę (pro sua domina seu coniuge), zatrzymał się w Łosiowie. Byli to: ówczesny komtur łosiowski Konrad zwany Spygil, pleban łosiowski Henryk oraz pleban z Różyna Jan. Datę tego wydarzenia, mianowicie rok 1326, podali tylko świadkowie z Łosiowa — komtur i pleban. Pleban z Różyna nie podał daty tego faktu. O zatrzymaniu się Bolesława

⁷ CDS Reg., t. 22, 1903, nr 5031 — dokument Bolesława z 11 VII 1331 r. dla komturii w Oleśnicy Małej.

⁸ Tamże, nr 5030 — dokument Bolesława z 10 VII 1331 r.

⁹ K. Dola, op. cit., s. 87, zwłaszcza przyp. 36.

¹⁰ Kronika książąt polskich, MPH t. III, s. 529: *domina Katherina eius uxor secunda, de Cravacia nata et de Ungaria ducta*.

¹¹ J. Dąbrowski, *Dzieje polityczne Śląska w latach 1290 – 1402* [w:] *Historia Śląska*, Kraków 1933, s. 356 nn.

w Łosiuie podczas jego podróży na Węgry dowiadujemy się również z zeznania joannity Guntera, który nie podał ani roku ani celu tej podróży¹². Bodajże najdokładniej czas pobytu księcia w Łosiuie w 1326 r. określił Konrad Spygil podając że konwent poniósł wówczas szkody w zbożu — zarówno znajdującym się na polu, jak i też przechowywanym w postaci ziarna. Tak bowiem rozumiemy interesujący nas fragment zeznania: *in frumento videlicet in annonis, que fuerunt in campis et in tritico, ordeo, et avena viciis et in aliis granis*. Wprawdzie ziarno pszenicy, jęczmienia i owsa mogło pochodzić równie dobrze ze zbiorów 1326 r., jak i poprzedniego roku, natomiast zboże znajdujące się na polu z miesięcy wiosennych, to jednak znacznie prawdopodobniejsze wydaje się, że chodziło tu o okres żniw, kiedy to część zboża pozostawała jeszcze na polu, część zaś została już zebrana z pól i wymłócona. Tę ostatnią interpretację popiera wiadomość o szkodach wyrządzonych w uprawie winorośli. Jej niszczenie w stanie całkowicie niedojrzałym byłoby bezcelowe. W rachubę wchodziło raczej skonsumowanie jej owoców choćby w stanie nie całkiem jeszcze dojrzałym. Jeżeli wzmianka o stratach wyrządzonych winnicom łosiowskim nie jest pomyłką (np. przeniesieniem tego faktu z innych lat), to pobyt księcia w Łosiuie mógł przypaść najwcześniej na początek sierpnia. Byłby to zatem najprawdopodobniej okres żniw w 1326 r. Zawarcie małżeństwa między Bolesławem i Katarzyną nastąpiłoby zatem najwcześniej w sierpniu, a zarazem nie później niż we wrześniu tego roku. Pobyt księcia na Węgrzech z tak liczny orszakiem, ocenianym przez świadków z niewątpliwą przesadą na ok. 1500 osób, nie mógł być zbyt długi — i to nawet przy założeniu, że część osób towarzyszących księciu pozostała na Śląsku.

Podobną datację przyjął już wcześniej A. Schaub. Datę roczną zaczerpnął on z relacji świadków, natomiast bliższe określenie chronologiczne ustalił na podstawie książęcego itinerarium. Otóż 19 VI 1326 r. książę przebywał w Brzegu, a z wystawionego w tym dniu dokumentu — zdaniem Schaubego — wynikałoby, że książę powinien był powrócić do kraju przed 29 IX tegoż roku. Był to jeden z terminów, w którym miasto Brzeg było zobowiązane do uiszczenia podatku na rzecz księcia¹³. 19 czerwca jako termin a quo nie nasuwa zastrzeżeń. Dokumentacja itinerarium Bolesława III dla 1326 r. wykazuje wiele luk. Znany jest pobyt księcia na Śląsku w dniu 25 I we Wrocławiu oraz 21 V 1326 w Legnicy¹⁴. Odrzucić należy ewentualność, że Bolesław udał się na Węgry po 21 V i wrócił do swego księstwa 19 czerwca 1326 r., tym bardziej, że siedmio- lub ośmiodniowy pobyt księcia w Łosiuie wskazuje, iż podróż na Węgry i z powrotem musiała trwać co najmniej 2 miesiące. Równie wątpliwe jest, aby ślub księcia odbył się między 25 I a 21 V 1326 r. Data 29 IX jako termin ad quem nie jest

¹² Por. zeznania trzech pierwszych świadków oraz świadka 12 w załączonym tekście źródłowym. Ostatni ze świadków stwierdził ponadto, że książę zamiar poślubienia na Węgrzech żony zrealizował: *quando ivit versus Ungariam pro sua domina seu coniuge quam nunc habet*. Zwrot *nunc habet* odnosi się do 1336 r.

¹³ A. Schaub, *Urkundliche Geschichte der Gründung und ersten Entwicklung der deutschen Stadt Brieg, Breslau 1934*, s. 239 n. W sprawie dokumentu z 19 VI 1326 r. zob. tamże, s. 326, nr 31 oraz CDS Reg. t. 18, nr 4545. Można tu jeszcze dodać, że nadanie Bolesława dla klasztoru św. Katarzyny we Wrocławiu z 5 VII tegoż roku (bez podania miejsca wystawienia) zostało z pewnością dokonane na Śląsku, tamże, nr 4553 a.

¹⁴ Tamże, nr 4503, 4536, 4537.

już taka pewna, ponieważ czynsz od mieszczan brzeskich mógł być uiszczony pod nieobecność księcia. Pobyt Bolesława III na Śląsku poświadcza dopiero jego dokument z 21 X 1326 r.¹⁵ Według wszelkiego prawdopodobieństwa pobyt księcia na Węgrzech nie mógł być zbyt długi, jak również droga powrotna do kraju zajęła mu mniej czasu niż podróż ze Śląska na Węgry. Ostatecznie uważamy, że ślub Bolesława z Katarzyną odbył się na Węgrzech w sierpniu lub we wrześniu 1326 r. Powyższy termin ślubu odpowiada przypuszczeniom A. Schaubego, że Bolesław poślubił Katarzynę późnym latem (im Hochsommer). Małżeństwo to zapewne podreperowało finanse stale zadłużonego władcy¹⁶. Katarzyna musiała wnieść Bolesławowi stosunkowo bogaty posag, co uzasadniałoby wyznaczenie przez niego swej drugiej żonie rozległej oprawy wdowiej¹⁷. O finansowym poparciu Bolesława przez jego drugą żonę dowiadujemy się z jego dokumentu (wystawionego 11 VI 1348 r.), na mocy którego darował on Katarzynie Namysłów wraz z dystryktem¹⁸.

Z procesu joannickiego dowiadujemy się o wojnie Bolesława III z Konradem I, księciem oleśnickim, w 1328 r., która wyrządziła komturii w Oleśnicy Małej szkody w wysokości ok. 100 grzywien¹⁹.

Akta procesu potwierdzają znaną z innych źródeł charakterystykę osobowości Bolesława. Był to władca niewątpliwie rzutki, często podróżujący po terytorium swego księstwa, nadużywający swych uprawnień w zakresie prawa do stacji i przynależnych mu świadczeń finansowych. Towarzyszące mu w podróży na Węgry tłumy rycerstwa i służby dowodzą niewątpliwie jego rozrzutności, nawet jeżeli uwzględnimy fakt, że znaczna część kosztów utrzymania orszaku towarzyszącego księciu spadała na barki jego poddanych. Taki książę musiał być popularny wśród rycerstwa²⁰. Był to rycerski władca. Wiadomość o jego walkach z Konradem oleśnickim w 1328 r. oraz z rabusiami czerpiemy wyłącznie z naszego rotulusa. Walki z rabusiami były mu z pewnością narzucone, chociaż całkowicie możliwości, że stroną zaczepną mógł być niekiedy książę, odrzucić nie można. Zamiłowaniu do wojaczki zawdzięczał z pewnością przydomek Sztylet = Fixuralis Cultellus²¹. Skłonności do łupienia i wymuszania dodatkowych świadczeń, znane z innych źródeł, znajdują w zeznaniach świadków pełne potwierdzenie. W stosunkach z joannitami zaznaczyła się również jego inna cecha charakteru, pominięta jednak w zeznaniach świadków, mianowicie rozrzutność, stąd inny jego przydomek — Szczodry (Hojny)²². Wszystko to w połączeniu z okolicznościami jego śmierci spowodowanej przejedzeniem

¹⁵ Tamże, nr 4582.

¹⁶ Domyślał się tego już A. Schaub, op. cit., s. 240.

¹⁷ Kronika książąt polskich, MPH t. III, s. 529: in dotalicium tenuit Bregam et Olaviam.

¹⁸ Lehn- und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter, hrsgb. von C. Grünhagen und H. Markgraf, t. II, Leipzig 1883, s. 644; por. J. Dąbrowski, op. cit., s. 494, przyp. 3. W sprawie pochodzenia Katarzyny zob. K. Jasiński, Rodowód Piastów śląskich, t. I, Wrocław 1973, s. 171, 173 n.; por. również W. Felczak, T. Wasilewski, Historia Jugosławii, Wrocław 1985, s. 97.

¹⁹ Zeznanie joannity śląskiego Henryka (czwarty świadek): propter guerram quam dux Conradus cum duce Bregensi habuit dampnificati fuerunt bene ad centum marcas.

²⁰ Zob. J. Dąbrowski, op. cit., s. 409.

²¹ K. Jasiński, op. cit., s. 170.

²² Tamże, s. 172, przyp. 3.

się²³, składa się na barwną sylwetkę księcia-rycerza, awanturniczego i zarazem rozrzuconego, nadużywającego jadła, a zapewne i napoju. Ten awanturniczy książę, krzywdzący rodzzonego brata, Władysława, sprawca niejednego łupiestwa, często dokonanego na dobrach instytucji kościelnych, zachował jednak o sobie dobrą pamięć w niejednym nekrologu klasztorным²⁴. Jest zaskakujące, że mimo licznych krzywd wyrządzonych przez Bolesława konwentom joannickim znajdującym się na terytorium jego księstwa, należały one (konwent w Oleśnicy Małej i w Łosiowie) do najbogatszych na Śląsku. Jest to również znamienne, że właśnie Bolesław wspólnie z Bolesławem II opolskim poparł prośbę joannitów skierowaną do Galharda o obniżenie dziesięciny papieskiej, przy czym proces w tej sprawie toczył się w jego głównej siedzibie, mianowicie w Brzegu.

W zeznaniach świadków na uwagę zasługują wzmianki dotyczące częstego świadczenia przez konwent w Oleśnicy Małej ciężaru stacji nie tylko Bolesławowi brzeskiemu, lecz również księciu ziębickiemu Bolesławowi II. Nie wiadomo z czego wynikały uprawnienia księcia ziębickiego. Może było to następstwem jakiegoś porozumienia między obu książętami. W każdym bądź razie stosunki między nimi musiały być wówczas dobre. Na przyjazne relacje między księciem brzeskim, a Bolesławem II opolskim wskazuje okoliczność, że obaj zgodnie poparli petycję joannitów skierowaną do Galharda de Carceribus.

Wyjaśnienia wymaga sprawa roszczenia sobie przez księcia opawskiego Mikołaja II prawa do stacji w Oleśnicy Małej. Nie wiemy, czy chodziło tu o próbę bezprawnego wymuszenia, czy o krok o charakterze legalnym, wynikający z jakichś wcześniejszych uzgodnień między księciem opawskim a komturią oleśnicką.

Niezwykle ciekawym zjawiskiem, jakie możemy obserwować w naszym źródle, jest pamięć świadków, którzy relacjonują wydarzenia sprzed 10 lat i późniejsze. Tak na przykład wyjazd księcia Bolesława brzeskiego po żonę na Węgry, co spowodowało szkody w komturii łosiowskiej szacowane na 100 grzywien groszy praskich, odnotowało w zeznaniach swych tylko czterech świadków (1, 2, 3, 12). Najlepiej zapamiętał ten fakt drugi ze świadków, Konrad Spygil, który podaje wiele szczegółów w tej sprawie. Najgłębiej w pamięć świadków procesu wbił się fakt zaboru przez zbójcę Henryka von Kitlitz trzynastu stad bydła z dóbr łosiowskich, który to fakt odnotowało aż sześciu świadków z mówiących o szkodach konwentu łosiowskiego (2, 3, 6, 7, 8, 12). Jeden ze świadków z Oleśnicy Małej potwierdza datę prowadzenia wojny przez Bolesława brzeskiego ze zbójcami Kitlitz, przypadającą na drugi rok płacenia dziesięciny papieskiej. Dalszych czterech świadków (5, 9, 10, 11) wspomina jedynie ogólnie o rozbójnikach, z których tylko Jan z Różyna (5) podaje, że między innymi był też Kitlitz. Dokładną datę tych wydarzeń określa pięciu zeznających (2, 3, 4, 6, 8). Według nich było to w drugim roku płacenia dziesięciny sześćioletniej. Jeden ze świadków (6) mówi, że działo się to 8

²³ Kronika książąt polskich, MPH, t. III, s. 527: cum post ieunium quadagesime plurimum comodisset, videlicet, sicut narratur, tredecim iuvenes pullos nimiumque de potibus diversis potasset, statim in crastino egritudine incidit ...

²⁴ Necrologium Lubense [w:] Monumenta Lubensia, hrsgb. von W. Wattenbach, Breslau 1861, s. 43: „Ob. inclitus princeps dux Boleslaus dominus Legnicensis et Bregensis, magnus fidelis et syncerus amicus, benefactor et fautor istius conventus”; martirologium Augustinianum: „dilectissimus pater et dominus noster, dominus Boleslaus dux Bregensis”, zob. K. Jasiński, op. cit., s. 172 przyp. 7.

lub 9 lat przed procesem, a więc jego zeznanie jest bliskie zeznaniom wymienionych wyżej pięciu świadków. Pleban z Różyna, Jan, datuje to wydarzenie na 1326 r. Najdokładniej ten fakt przedstawił Mikołaj z Łosiowa (8), który oddzielił zagarnięcie trzynastu stad bydła od zagrabienia koni, co według jego zeznania miało miejsce w roku następnym, po spaleniu wsi Jasiona należącej do komturii łosiowskiej. Podaje on też że owe konie zagarnięto we wsi Buszyce. Zbójcy zabrali najpierw 60 koni, z których 20 zwrócili joannitom. Gdy chodzi o wartość poniesionych strat z tytułu tej grabieży to najdokładniej określa ją brat Konrad Spygil (2) wymieniając kwotę 410 grzywien. Zbliżoną sumę (400 grzywien) wymieniają dwaj inni świadkowie (6, 8), natomiast pleban z Łosiowa (3) szacuje tę szkodę na 200 grzywien. Piąty świadek, Jan z Różyna, mówiący o Kitlitzu i Jaśku z Krawarz łącznie, straty z grabieży dokonanych przez obu zbójców szacuje na 400 grzywien.

Większe rozbieżności, które może wynikają ze zbiccia kilku faktów w jeden, dotyczą datacji wojny Bolesława brzeskiego z Jaśkiem z Krawarz. Otóż Konrad Spygil zeznaje, iż działo się to w czwartym roku płacenia dziesięciny papieskiej, czyli w 1329 lub 1330 r. Henryk, pleban z Łosiowa określa moment, w którym fakt ten miał miejsce, na trzeci rok, zaś świadek czwarty, brat Henryk z Oleśnicy Małej, umieszcza ten fakt w pierwszym roku płacenia dziesięciny papieskiej. Pleban z Różyna (12) wojnę tę datuje na czwarty lub piąty rok płacenia dziesięciny. Przy takim rozrzucie datacji trudno ustalić, czy świadkowie źle zapamiętali to wydarzenie, czy też zapamiętali po jednym z wielu epizodów tych walk.

O rabusiu Wrocławie z Wołowca wspomina imiennie czterech świadków ((3, 6, 8, 12), z których dwóch określa datę szkód przezeń wyrządzonych. Pleban Henryk z Łosiowa zeznaje, że było to w czwartym roku płacenia dziesięciny papieskiej, zaś pleban Jan z Różyna umieszcza ten fakt w piątym roku płacenia tejże dziesięciny.

Zwróćmy też uwagę na fakty i zjawiska odnotowane jedynie przez poszczególnych pojedynczych świadków. Tak na przykład o wojnie Bolesława III z Konradem I oleśnickim wspomina wyłącznie joannita Henryk z Oleśnicy Małej, datując to wydarzenie na trzeci rok dziesięciny papieskiej. Tenże świadek informuje nas też o wymuszeniu na komturze z Oleśnicy Małej 20 grzywien w zamian za rezygnację ze stacji przez księcia opawskiego Mikołaja II. Również jedynie joannita Gunter nadmienia o bliskich kontaktach księcia brzeskiego z Bolesławem ziębickim, który był częstym gościem w dobrach joannitów z Oleśnicy Małej.

O klęskach elementarnych dowiadujemy się z zeznań kilku świadków. Czwarty świadek, joannita Henryk z Oleśnicy Małej, wspomina klęskę powodzi, która nawiedziła dobra jego konwentu w trzecim roku płacenia dziesięciny. O gradzie, który zniszczył uprawy zbóż wspomina trzech świadków (9, 10, 11), lecz nie podają oni dat gradobicia. Ciekawe informacje uzyskujemy tu, gdy chodzi o klęskę głodu. Otóż Konrad Spygil mówi, iż w trzecim roku dziesięciny padło z głodu 21 koni. Być może, iż ten fakt związany był z powodzią wspomnianą pod tym rokiem przez joannitów z Oleśnicy Małej (4). Tenże brat Henryk nadmienia, że w piątym roku płacenia dziesięciny padło z głodu 14 koni w dobrach jego komturii o wartości 20 grzywien. Nie analizujemy tu rozbieżności zeznań co do wielkości sum wymuszonych na joannitach przez Bolesława brzeskiego, które wynikają, zwłaszcza u świadków świeckich nie będących jo-

annitami, z niedoinformowania. Dlatego też za najbardziej wiarygodne kwoty uznać trzeba podane przez czterech pierwszych świadków szacujących je na 350 grzywien groszy praskich.

Powyższe przykłady rozbieżności i zbieżności w zeznaniach świadków, jak również odosobnione informacje nie powtarzające się w relacjach innych osób zeznających, obrazują nam jak różna jest pamięć poszczególnych obserwatorów tych samych wydarzeń. Dlatego też niniejsze źródło jest pewnym probierzem w kwestii korzystania ze źródeł narracyjnych, opisujących wydarzenia, które jakkolwiek są prawdziwe, to jednak inaczej zapamiętane przez różne osoby.

Kraków 2 V 1336 r.

Galhard de Carceribus, legat papieski w Polsce, na prośbę komtura łośniowskiego Henryka zwanego Koczinger jednocześnie zastępcy mistrza joannitów na Śląsku, poleca dziekanowi opolskiemu Mikołajowi przekazać kopię akt procesowych w sprawie szkód wyrządzonych konwentom joannickim na Śląsku. Akta procesu zawierają: 1) petycję wspomnianego Henryka Kiczcingera popartą przez książąt Bolesława III brzeskiego i Bolesława II opolskiego o wszczęcie postępowania mającego na celu wykazanie niemożności uiszczenia dziesięciny papieskiej w latach 1326 – 1331 (Opole 29 II 1336). 2) mandat Galharda polecający dziekanowi opolskiemu Mikołajowi przeprowadzenie procesu (Opole 29 II 1336). 3) dokument dziekana opolskiego, który zgodnie z mandatem legata papieskiego przystępuje do czynności procesowych (Opole 29 II 1336). 4) zeznania 12 świadków stanowiące podstawową część rotulusa na kartach 4 – 17 (Brzeg 2 III 1336). 5) końcowa część rotulusa (k. 17) informuje o sporządzeniu uwierzytelnionej kopii przez notariusza publicznego Mikołaja, syna Arnolda ze Strzelca, na polecenie dziekana opolskiego (Kraków 2 V 1336).

Oryg.: Statní Ústřední Archiv Praha, Archiv českého velkopřevorství Maltského řádu, sygn. Jo. III. Los. 9. Opis dokumentu zob. uwagi wstępne.

Wyd. reg.: Codex diplomaticus Silesiae (cyt. dalej CDS), t. 9 Urkunden der Stadt Brieg, wyd. C. Grünhagen, Breslau 1870, nr 98, 1616; CDS, t. 29, Regesten zur schlesischen Geschichte 1334 – 1337, wyd. K. Wutke, Breslau 1923, nr 5578 – 5580, 5630.

Wydawcy niniejszego źródła oparli się na zasadach przyjętych przez wydawców KDW t. 6, Warszawa – Poznań 1982, s. XIII – XVII.

In nomine Domini amen. Sub anno nativitatis eiusdem M^oCCC^oXXX^o sexto indiccio-
 ne quarta, hora quasi nona, secunda die mensis Maii apud Cracoviam in domo habitationis
 venerabilis viri domini et magistri Gualhardi de Carceribus¹ licenciati in legibus Aposto-
 liche Sedis nuncii in Regno et provincia Polonie constituti. In presencia mei Nicolai² notarii
 infrascripti et testium subscriptorum ad hoc specialiter vocatorum et rogatorum honora-
 bilis et religiosus vir dominus et frater Henricus dictus Kyczcinger commendator in
 Lossow³ domus Wratislaviensis diocesis ac gerens vices magistri ipsorum generalis petivit
 a dicto domino Gualhardo copiam sibi dari quorundam actorum et dictorum testium per
 me conscriptorum et per ipsum prius productorum coram honorabili viro domino et
 magistro Nicolao⁴ decano ecclesie Opoliensis dicte Wratislaviensis diocesis quos videli-
 cet testes dictus dominus decanus de mandato dicti domini Gualhardi et ex commissione
 ipsius speciali examinavit et recepit. Qui videlicet dominus Gualhardus petitione sua
 proposita et audita mandavit, dicto domino decano, qui tunc fuit presens quod sibi copiam
 dictorum actorum dare deberet sub publica manu conscriptam et ipsius domini decani
 sigilli appensione communitam. Qui videlicet dominus decanus michi notario infrascripto
 commissit et mandavit quod predictorum actorum et dictorum testium copiam auctoritate
 sua sibi a dicto domino Gualhardo tunc et antea concessa conscribere et in publicam
 formam redactam sui sigilli appensione communire ac perfato commendatori ipsam dare
 et tradere deberem. Quorum videlicet actorum et dictorum testium tenor de verbo ad
 verbum a principio usque ad finem hic sequitur in hec verba:

In nomine Domini amen. Hec que sequuntur sunt coram nobis Nicolao decano ecclesie
 Opoliensis Wratislaviensis diocesis acticata et per Nicolaum Arnoldi de Strelicz notarium
 publicum infrascriptum de nostro mandato conscripta et primo quidem anno Domini
 M^oCCC^oXXX^o sexto proxima quinta feria ante dominicam qua Oculi mei semper decan-
 tatur, quod est pridie Kalendas Marcii, indiccione quarta, hora quasi prima in Opol in domo
 habitationis nostre. Venerabilis vir dominus et magister Gualhardus de Carceribus licen-
 ciatus in legibus Apostolice Sedis nuncius in Regno et provincia Polonie constitutus
 quandam litteram commissionis sub suo sigillo appendenti sigillatam una cum quadam
 (2) petitione dominorum... cruciferorum de Lossow, de Olsna⁵, de Thincia⁶ nobis propria

¹ Galhard de Carceribus, wieloletni kolektor i nuncjusz papieski w Polsce; H. Chłopocka, Galhard de Carceribus i jego rola w sporze polsko-krzyżackim w XIV wieku [w:] Europa — Słowiańszczyzna — Polska, Poznań 1970, s. 136 n.

² Magister Mikołaj ze Strzelc, Syn Arnolda, notariusz publiczny imperiali auctoritate, duchowny z diecezji wrocławskiej zm. przed 24 VIII 1361 r. jako archidiakon w Eger kanonik poznański; MPV, t. 3, s. 390 i 397. Jego karierę omówił dokładnie K. Skupieński, Bertold z Raciborza i Mikołaj ze Strzelc. Kariery śląskich notariuszy publicznych w pierwszej połowie XIV w., Acta Universitatis Wratislaviensis, nr 1362, Historia XCVIII, Wrocław 1993, s. 5 – 13.

³ Henryk zwany Kiczinger, komtur w Łosiowie, występujący w niniejszym procesie także jako zastępca przeora joannitów na Śląsku; Łosiów — komtura joannicka w byłym powiecie brzeskim; K. Dola, op. cit., s. 83 nr 9.

⁴ Mikołaj, dziekan kolegiaty świętokrzyskiej w Opolu, występujący na dokumentach śląskich z lat dwudziestych i trzydziestych XIV w. Nie wykazuje go w ogóle Emil Schramek, Das Kollegiatschift zum hl. Kreutz in Oppeln, Oberschlesische Heimat 12 (1916), s. 60 (luka dla lat 1321 – 1362).

⁵ Oleśnica Mała, komtura od 1312 r. (przedtem konwent templariuszy) w byłym powiecie oławskim; K. Dola, op. cit., s. 84 nr 11.

⁶ Tyniec — komtura joannicka nad Ślężą w byłym powiecie wrocławskim; K. Dola, op. cit., s. 85 nr 15.

sua manu presentavit quarum videlicet commissionis et petitionis tenor sequitur in hec verba: Gualhardus de Carceribus licenciatus in legibus, Apostolice Sedis nuncius in Regno et provincia Polonie constitutus honorabili viro domino et magistro Nicolao decano ecclesie Opoliensis Wratislaviensis diocesis salutem in Domino. Venientes ad presenciam nostram illustri principes domini Boleslaus⁷ Bregensis et Bolko⁸ Opolensis una cum ... commendatoribus de Lossow, de Olsna, de Thyncz et alii de domibus eorum nobis cum instancia supplicarunt. Quod cum predice domus sint in tantum destructe et adnichilate quod decidam sive remanenciam domini pape que se extendunt ad ducentas viginti unam marcarum grossorum Pragensium nullomodo solvere possunt probaciones legitimas de diminucione et destruccione dictarum domorum reciperemus. Verum quia negociis variis et arduis sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Benedicti pape XII^{mi}⁹ adeo sumus prepediti quod predice cause sine examinacioni testium personaliter intendere nequeamus nec eciam ad locum videlicet civitatem Bregensem predictam ubi predicti testes morantur descendere possumus commode ut vellemus dictorum principum petitioni annuentes de discrecione et industria ac fidelitate vestra plurimum confidentes predictam causam sive negocium ac examinacionem testium et omnia pertinencia ad hoc vobis tenore presencium committimus et mandamus quatenus vocatis ad vestram presenciam qui fuerint evocandi de dicta diminucione et destruccione dictarum domorum ut ipsi asserunt diligenter et fideliter inquiratis. Testes vero si qui nominati fuerint si se gracia, odio, timore vel amore subtraxerint censura ecclesiastica compellatis veritati testimonium perhibere, quibus testibus examinatis ut predictum est attestaciones ipsorum et alia que possunt animum nostrum informare clausas sub sigillo vestro et sub manu autentica nobis quam cito commodo poteritis transmittatis. Datum in Opol pridie Kalendas Marcii^a nostro sub sigillo anno Domini M^oCCC^oXXX^o sexto.

(3) Hic sequitur tenor petitionis coram vobis venerabili viro domino et magistro Gualhardo de Carceribus licenciato in legibus Apostolice Sedis nuncio in Regno et provincia Polonie constituto: Ego Henricus dictus Kyzcinger commendator domus et gerens vices magistri nostri generalis dico et propono quod cum dicta domus in Lossow et alie domus quamplurime videlicet in Olsna, in Thincia, in Stregonio,¹⁰ in Goltberg,¹¹ et in Lemberg¹² sint in redditibus et proventibus ipsorum diminute et destructe per guerras principum et spoliatores in tantum quod remanencias de decima decime sexenalis quas a me et a dictis domibus petitis nullo modo solvere possum. Quare peto nomine quo supra ut mecum et cum eisdem domibus gratiam faciat cum paratus sim probare et ostendere eo modo quo valeo diminucionem et destruccionem domorum predictarum Quibus (?) videlicet commissione et petitione nobis traditis dictus commendator petivit ut in Bregam civitatem seu opidum Wratislaviensis diocesis predice descendere deberemus et ibi testes super diminucione et destruccione reddituum et proventuum dictarum domorum esset producturus recipere digneremur. Nos vero mandatum predicti domini

⁷ Bolesław III ur. 1291 r., zm. 1352; por. o nim uwagi w komentarzu.

⁸ Bolesław II, książę opolski, ur. p. 1300, zm. 1356 r.

⁹ Benedykt XII wybrany papieżem 20 XII 1334, zm. 25 IV 1342 r.

¹⁰ Strzegom — komtura joannicka na Dolnym Śląsku; K. Dola, op. cit., s. 85 nr 14.

¹¹ Złotoryja — komtura joannicka na Dolnym Śląsku; K. Dola, op. cit., s. 86 nr 17.

¹² Lwówek, komtura joannicka na Dolnym Śląsku; K. Dola, op. cit., s. 83 nr 8.

legati seu nuncii Sedis Apostolice predictae exequi et dicti commendatoris petitioni annuere volentes ad dictum locum videlicet Bregam transivimus ad recipiendum testes quos idem commendator coram nobis duceret producendos super diminutione et destructione reddituum et proventuum dictarum domorum cum Nicolao notario publico supradicto. Acta sunt hec apud Opol anno, mense, indicione, die, hora et loco quibus supra. Presentibus dominis Johanne archidiacono,¹³ Siffrido¹⁴ et Peregrino¹⁵ vicariis dicte ecclesie Opoliensis et aliis testibus fidedignis. Demum anno, mense, indicione quibus supra proximo sabbato ante dictam dominicam Oculi, quod est sexto nonas Marci hora quasi prima apud Bregam in stuba domus habitacionis dominorum cruciferorum ibidem dictus commendator quandam intencionem coram nobis obtulit in hec verba: Intendo probare ego Henricus dictus Kyczinger commendator in Lossow vices gerens magistri nostri generalis, quod domus nostre infrascripte videlicet in Lossow, in Olsna, in Thincia, in Stregonio, in Lemberg, et in Goltberg sunt in tantum diminute et destructe per principes et spoliatores in redditibus et proventibus ipsorum quod papalis decima inde non poterat solvi ut debebat nec remanencie domini pape possunt solvi plene et perfecte qua intencione sic oblata statim duodecim (4) testes produxit in parte clericos et in parte laycos quorum nomina cum dictis ipsorum per ordinem inferius continentur, qui videlicet testes clerici ad sancta Dei Evangelia layci vero ad sanctam Dei Crucem more consueto iuraverunt exposita eis intencione quod omnem veritatem vellent dicere quam scirent et de qua fuerint requisiti et cetera presentibus dominis et fratribus honorabilibus et religiosis Conrado commendatore¹⁶ et Waschmudo¹⁷ vicecommendatore Bregensi et aliis. Hic vero nomina omnium testium et dicta ipsorum per ordinem subsequuntur:

Frater Gunterus¹⁸ crucifer laycus sed litteratus iacens infirmus primus testis iuratus et interrogatus quid sibi constaret de diminutione et destructione domorum sive reddituum eorundem et proventuum eorundem videlicet de Lossow, de Olsna, de Thincia et aliarum domorum respondit, quod sibi constaret, quod anno Domini M^oCCC^oXX^o sexto in quo decima sexennalis domini pape solvebatur dominus Boleslaus dux Bregensis dampnificavit eos in multis videlicet ab eis centum marcas paratorum grossorum Pragensium recipiendo quos extorsit et recepit ab eisdem violenter. Item interrogatus de secundo anno sequenti respondit quod similiter recepit et extorsit ab eis alias centum marcas predictus dux Bregensis. Item interrogatus de tercio anno sequenti respondit quod quinquaginta marcas ab eis extorsisset et adiecit quod idem dominus dux annis supradictis eundo Ungariam cum mille sexcentis equis et totidem vel pluribus personis iacuit sex vel septem

¹³ Jan, archidiacon kolegiaty świętokrzyskiej w Opolu, świadczy na dokumencie biskupa Nankera z 1 I 1336 r. CDS Reg., t. 29, 1903, nr 5548; porównaj także ibid. nr 5565 i 5568.

¹⁴ Zygfryd, wikariusz kolegiaty świętokrzyskiej w Opolu; CDS Reg., t. 29, nr 5567 — świadek na dokumencie Jana archidiekana i Mikołaja dziekana, prałatów opolskich z 15 II 1336 r.; por. także ibidem nr 5000 (1331 r.) oraz ibid. t. 30, nr 64 (1340 r.).

¹⁵ Pielgrzym, wikariusz kolegiaty świętokrzyskiej w Opolu występuje także 1 III 1340 r., CDS Reg., t. 30, nr 6415.

¹⁶ Konrad, komtur joannicki w Brzegu znany tylko z naszego rotulusa; jeszcze w 1334 r. komturem w Brzegu był Teodoryk; K. Dola, op. cit., s. 81 nr 2.

¹⁷ Waschmud, wicekomtur brzeski znany tylko z naszego rotulusa.

¹⁸ Gunter, joannita zapewne z Oleśnicy Małej — sprawował jakiś urząd w tej komturii (może nawet komtura), jeżeli w latach 1326 – 1328 przekazał Bolesławowi III 250 grzywien srebra.

diebus in Lossow una domo et curia ipsorum et quod per hoc hodierna die domus est destructa in tantum quod recuperare non potest. Item interrogatus utrum in Olsna eciam iacuisset respondit quod dux Bolco de Munstirberg¹⁹ cum eodem Bregensi iacuerunt cum trecentis equis et pluribus personis ibidem in Olsna. Item interrogatus de quarto et quinto annis sequentibus quibus dicta decima papalis solvebatur respondit quod ille de Kythil qui fuit commendator in Olsna²⁰ coactus per dictum dominum ducem Bregensem dedit eidem duci centum marcas paratorum grossorum de domo et curia in Olsna. Item adiecit quod non est mensis quin ipsorum ducum Bregensis vel Bolco Munstirbergensis veniant et iaceant in dicta domo in Olsna cum magna familia. Item interrogatus (5) quomodo sibi constaret de solucione dictarum pecuniarum respondit, quod sibi sic constaret quia dedit ducentas quinquaginta marcas et ille de Kythil dedit centum marcas. Item interrogatus an fuerit presens solucioni istarum centum marcarum respondit quod non fuit presens sed scit quod illi qui censum^b tenebantur solverunt dictam pecuniam prout audivit ab eisdem. Item adiecit, quod infra dictos annos in quibus decima sexennalis solvebatur non fuit septimana nec adhuc est nisi semper hospites in dictis domibus contra voluntatem ipsorum cruciferrorum iacuisset et graves expensas fecissent propter quas expensas et dampna superius expressa dicte domus hodierna die non possunt recuperare et sunt diminute in redditibus et proventibus ipsorum de quibus decima sexennalis domini pape predicta solvi debebat quod propter hoc solvi non potuit sicut tenebantur. Item interrogatus an esset informatus ita loqui respondit quod non. Item interrogatus si concordasset de dicendis respondit quod non. Item interrogatus utrum de predictis omnibus et singulis ibidem in vicinia sit publica vox et fama respondit quod sic. Item interrogatus an sit subornatus ferre testimonium respondit quod non. Item interrogatus de etate respondit quod sexaginta quatuor vel quinque annorum esset antiqu(u)s. Item interrogatus an gracia, odio, timore vel amore ferat testimonium respondit quod non, sed causa iusticie.

Item frater Conradus dictus Spygil²¹ crucifer laycus secundus testis iuratus et interrogatus quid sibi constaret de diminucione istarum domorum, que in intencionibus continentur videlicet in Lossow, in Olsna, in Thincia, in Stregom in Goltberg et in Lemberg respondit quod in Lossow dominus Boleslaus dux Bregensis quando ivit Ungariam pro sua domina seu coniuge²² iacuit apud eum in Lossow prima die ad ipsum veniendo cum quingentis equis et totidem personis qui videlicet (6) dux infra octo dies continue iacuit ibidem in Lossow se congregando et dicte persone cum equis fuerunt augmentati usque ad mille quingentos et ultra. Item interrogatus quando hoc fuit factum respondit quod primo anno solucionis decime sexennalis domini pape qui inceptus fuit sub anno Domini M^oCCC^oXX^oVI^o. Item interrogatus quantum dampnum fuit de stacione predicta et quantum potuit esse respondit quod large se extendit ad centum marcas grossorum Pragensium. Item interrogatus an in aliquis eis restituisset respondit quod in nullo restituit nec satisfecit eis de dictis dampnis. Item interrogatus quomodo sibi constaret de predictis

¹⁹ Bolek II, książę ziebicki ur. 1300 lub 1301, zm. 1341.

²⁰ Kytel von Kitthelicz (Kietlicz?) poświęcony jako komtur joannicki w Oleśnicy Małej w latach 1321 – 1334; K. Dola, op. cit., s. 84 nr 11.

²¹ Konrad zw. Spygil, komtur w Łosiowie, jak wynika z jego zeznania, już w 1326 r. Był nim do 1332 r.; K. Dola, op. cit., s. 83 nr 9. W 1350 r. był komturem w Oleśnicy Małej; Regesty śląskie, t. 2, pod red. W. Korty, Wrocław 1983, nr 376.

²² Katarzyna, druga żona Bolesława III; por. komentarz.

respondit quod tunc solus fuit commendator ibidem in Lossow. Item interrogatus in quo fuit factum dampnum respondit quod in frumento videlicet in annonis que fuerunt in campis et in tritico, ordeo et avena, vicciis et in aliis granis, ac in carnibus peccoribus ovibus et aliis magnis expensis quas tunc ipsos facere oportebat. Item interrogatus de secundo anno sequenti solucionis decime sexennalis predictae respondit quod quidam predo nomine Henricus de Kythlicz²³ habuit guerram cum duce Bregensi predicto et infra predictam guerram dampnificavit dictam domum recipiendo pecora videlicet tredecim capecia de magnis, exceptis parvis que omnia se extendunt in dampnis cum quadraginta equis qui etiam fuerunt recepti ad minus computando ad quadringentas marcas et decem marcas grossorum Pragensium preter duos equos suos proprios qui large valuerunt novem marcas qui etiam tunc temporis sunt recepti et adiecit quod ex predictis dampnis omnibus sequentibus annis usque in hodiernum diem predicta domus recuperare non potuit neque potest quod papalis decima solvi potuisset. Item interrogatus de tercio anno sequenti quo dicta papalis decima solvebatur respondit quod viginti equi et unus equ(u)s sibi fame fuerunt mortui quod eos non habuit pabulare qui se ad minus extendunt ad triginta marcas grossorum Pragensium. Item interrogatus de quarto anno sequenti in quo papalis decima solvebatur respondit quod Jesco de Croern²⁴ habuit guerram cum dicto duce Bregensi ex qua guerra fuerunt dampnificati plusquam ad centum marcas grossorum Pragensium. Item de quinto anno in quo etiam papalis decima solvebatur interrogatus respondit quod in vineis et annonis plusquam ad sexaginta marcas habuit ibidem in Lossow de dampno ex eo quod annone non provenerunt neque vinum et adiecit quod in istis quinque annis dictus dominus (7) dux Bregensis extorsit de parata pecunia ab eisdem cruciferis in domibus ipsorum videlicet Lossow, Olsna et de Thincia exceptis aliis rebus trecentas quinquaginta marcas grossorum Pragensium de quibus ipsum nonaginta marcas de sola domo in Lossow dare oportebat. Item interrogatus quare decima sexennalis domini pape non esset persoluta de predictis domibus respondit quod propter predicta dampna superius nominata. Item interrogatus an de predictis omnibus et singulis ibidem in vicinia sit publica vox et fama respondit quod sic. Item interrogatus an sit informatus ita loqui respondit quod non. Item interrogatus an concordasset de dicendis respondit quod non. Item interrogatus an sit subornatus ferre testimonium respondit quod non. Item interrogatus an gracia, odio, timore vel amore ferat testimonium respondit quod non sed causa iusticie. Item interrogatus de etate respondit quod quinquaginta annorum esset antiqu(u)s et ultra.

Item dominus Henricus presbiter et plebanus in Lossow²⁵ crucifer tercius testis iuratus et interrogatus quid sibi constaret de diminucione et destruccione istarum domorum que in intencionibus continentur respondit quod dominus Boleslaus dux Bregensis quando ivit versus Ungariam pro domina seu coniuge sua tunc ibidem in Lossow venit et ibi iacuit bene septem vel octo diebus cum mille et quingentis equis et totidem personis

²³ Henryk, zapewne z lużyckiego rodu panów (Herren) von Kittlitz (Kietlicz); H. Schieckiel, Herrschaftsreich und Ministerialität der Markgrafen von Meissen im 12. und 13. Jahrhundert, *Mitteldeutsche Forschungen* 7 (1956), s. 22. Jak z tekstu źródłowego wynika, Henryk trudnił się rozbojem.

²⁴ Najprawdopodobniej można morawski Jasiek z Krawarza (Kravař), syn Woka (I), występujący w latach 1323 – 1369; J. Pilnáček, *Staromoravští rodové*, Wiedeń 1930, s. 383, nr 1404. Podobnie jak Henryk v. Kittlitz trudnił się rozbojem.

²⁵ Henryk, kapłan i pleban w Łosiowie, zarazem joannita, skądinąd nie znany.

expensis et sumptibus dictorum cruciferorum in Lossow. Item interrogatus utrum domus predicta fuisset ex hoc in aliquo dampnificata respondit quod multum fuit dampnificata bene in centum marcis grossorum Pragensium et ultra. Item interrogatus quomodo et in quo fuit dampnificata predicta domus respondit quod in hoc quia annonas triticum et avenam, pecora, oves et alia que commedi potantur consumpserunt et expenderunt predictus dux et familia sua. Item interrogatus utrum fuisset presens respondit quod fuit presens et vidit fide oculata. Item interrogatus quoto anno hoc factum fuisset respondit quod in primo anno solucionis decime papalis qui incipiebatur sub anno Domini M^oCCC^oXX^osexto. Item interrogatus de secundo anno sequenti in quo decima sexennalis domini pape solvebatur respondit quod tunc ille de Kychlicz habuit guerram cum dicto domino duce Bregensi et ex illa guerra perdiderunt bene tredecim capecia pecorum exceptis parvis animalibus videlicet porcis, scorphis, ovibus et aliis que dampna ad ducentas marcas grossorum Pragensium (8) et ultra se extendunt. Item interrogatus de tercio anno sequenti solucionis decime papalis respondit quod quidam Jesco dictus de Croern habuit guerram cum dicto domino duce Bregensi et tunc ex illa guerra habuerunt de dampno bene ad centum marcas grossorum Pragensium quia ipsos expensas graves portare oportebat propter homines armatos quos tenuerunt ad defensionem suam et dicte domus in Lossow. Item interrogatus de quarto anno sequenti in quo papalis decima solvebatur respondit quod quidam spoliator de Wolouecz nomine Vroczlau²⁶ recepit eis ibidem in Lossow equos quadraginta qui se large ad quinquaginta marcas grossorum Pragensium extendebant. Item interrogatus quomodo sibi de predicta spoliacione constaret respondit quod fuit presens in dicta domo et spoliacionem vidit fide oculata. Item adiecit quod istis annis dictus dominus dux Bregensis recepit et extorsit a magistro ipsorum et aliis domibus trecentas quinquaginta marcas grossorum Pragensium paratorum exceptis aliis dampnis que dicte domus ab eodem duce Bregensi habuerunt propter que dampna et extorsiones dictarum pecuniarum dicte domus decimam sexennalem solvere nequiverunt. Item interrogatus quare decima sexennalis non fuit soluta istis quinque annis quibus per alios solvebatur respondit quod propter predicta dampna precedencia ex quibus predicta domus in tantum sunt adnichilate quod usque in hodiernum diem non possunt recuperare. Item interrogatus utrum de predictis omnibus et singulis ibidem in vicinia sit publica vox et fama respondit quod sic. Item interrogatus an sit informatus ita loqui respondit quod non. Item interrogatus an sibi sit aliquid promissum vel se sperat aliquid habere pro eo quod fert testimonium respondit quod non. Item interrogatus an concordasset de dicendis respondit quod non. Item interrogatus an sit subornatus ferre testimonium respondit quod non. Item interrogatus de etate respondit quod quinquaginta annorum et ultra esset antiqu(u)s. Item interrogatus an gracia, odio, timore vel amore ferat testimonium respondit quod non sed causa iusticie.

Item frater Henricus de Olsna²⁷ crucifer sed laycus quartus testis iuratus et interrogatus quod sibi constaret de dominucione istarum domorum que in intencione continentur respondit quod dicta domus in Olsna fuit et est destructa per guerras quas habuerunt Jescio de Croern cum duce Bregensi et alii predones illis quinque annis quibus papalis decima (9) soluebatur. Item interrogatus quantum de dampno percepissent respondit

²⁶ Wrocław (Wrocisław) z Wołowca k. Cieszyna, rozbójnik, skądinąd nie znany.

²⁷ Henryk, joannita z Oleśnicy Małej, skądinąd nie znany.

quod primo anno quo decima papalis soluebatur bene ad centum quinquaginta marcas de dampno habuerunt. Item interrogatus quomodo et in quo dampnum habuissent respondit quod in expensis quas ipsos coactos facere oportebat tenendo homines plusquam centum personas cum totidem equis quos magis quam octo diebus tenuerunt. Item interrogatus quomodo sibi constaret de predictis respondit quod fuit presens et vidit fide oculata. Item interrogatus de secundo anno sequenti in quo papalis decima soluebatur respondit quod iste de Kythlicz habuit guerram cum duce Bregensi et tunc ipsos oportebat de dicta domo prestare adiutorium in hominibus et expensis que se extendunt ad centum quinquaginta marcas pro defensione terre. Item interrogatus quomodo sibi constaret de predictis respondit quod fuit presens et vidit et expensas ministravit hominibus et equis et etiam dampna habuerunt de predictis. Item interrogatus de tercio anno sequenti in quo papalis decima solvebatur respondit quod annone fuerunt eis destructe in campo per aquarum submersiones et quod eis nichil vel parum cessit. Item interrogatus quantum dampnum tunc recepissent respondit quod plusquam centum marcas dare voluissent pro dampno quod non esset factum et dicit quod in predicto anno propter guerram quam dux Conradus²⁸ cum duce Bregensi habuit dampnificati fuerunt bene ad centum marcas similiter expensas ut prius in hominibus et equis faciendo. Item interrogatus quomodo sibi constaret de predictis respondit quod fuit presens et vidit et solus expensas ministravit. Item interrogatus de quarto anno sequenti in quo papalis decima solvebatur respondit quod dux Nicolaus de Opavia²⁹ venit et voluit iacere in bonis ipsorum sed frater Kythil tunc commendator dicte domus equitavit ad ipsum directe et vix concordavit pro viginti marcis grossorum Pragensium quas idem dux Nicolaus recepit ab eodem commendatore et non iuit (10) ad bona ipsius et domus ibidem in Olsna. Item interrogatus de quinto anno sequenti in quo papalis decima solvebatur respondit quod quatuordecim equi tunc eis fuerunt mortui qui large viginti marcas valuerunt et adiecit quod istis quinque annis primo anno dictus dux Bregensis recepit et extorsit ab eis de dicta domo centum marcas. Item in secundo centum item in tercio anno quinquaginta et in quarto quinquaginta. Item in quinto anno quinquaginta marcas grossorum Pragensium. Item interrogatus an de predictis omnibus et singulis ibidem in vicinia sit publica vox et fama respondit quod sic. Item interrogatus an sit informatus ita loqui respondit quod non. Item interrogatus an sit subornatus ferre testimonium respondit quod non. Item interrogatus an concordasset de dicendis respondit quod non. Item interrogatus de etate respondit quod quinquaginta annorum esset antiqu(u)s et ultra. Item interrogatus an gracia, odio, timore, vel amore ferat testimonium respondit quod non, sed causa iusticie.

Item Johannes de Rosintal³⁰ quondam civis Opoliensis litteratus quintus testis iuratus et interrogatus quid sibi constaret de diminucione et destruccione istarum domorum que in intencionibus continentur respondit quod de Olsna et de Thincia nichil sciat et de aliis dimibus preterquam de Lossow de qua sibi constaret quod quolibet anno dominus Boleslaus dux Bregensis incipiendo a primo anno in quo papalis decima solvebatur qui

²⁸ Konrad I, książę oleśnicki, ur. 1293 – 1296, zm. 1366.

²⁹ Mikołaj II, książę opawski ur. ok. 1288, zm. 1385.

³⁰ Jan z Różyna k. Łosiowa, niegdyś mieszczanin opolski, zapewne identyczny z karczmarzem w Różynie występującym w końcowej części rotulusa, oraz na dokumencie wyroku w sprawie niniejszego procesu CDS Reg., 29, nr 5631.

sub anno Domini M^oCCC^oXX^o sexto incipiebatur et secundo, tercio, quarto et quinto et omnibus annis sequentibus recepit et extorsit in quolibet anno centum marcas grossorum Pragensium de dicta domo in Lossow ultra omnem censum quem debebat recipere ab eisdem cruciferis in Lossow. Item interrogatus quomodo constaret de predictis respondit quod sibi constat ex hoc quia solus fuisset presens et dedisset porcionem que ipsum continebat. Item interrogatus ubi dicta pecunia fuisset presentata respondit quod sepius in Brega. Item interrogatus cui dicta pecunia fuisset presentata respondit quod domino Thammoni³¹ prothonotario dicti domini ducis Bregensis et aliis quibus dux mandavit presentari. Item interrogatus de aliis dampnis domus supradicte respondit sicut primi testes quod iste de Kythlicz et Jesco de Croern habuerunt guerras cum dicto domino duce Bregensi ex quibus guerris dicta domus fuit dampnificata plusquam ad quadringentas marcas grossorum Pragensium. Item interrogatus quomodo sibi constaret de predictis respondit quod fuit presens et vidit hec fieri cottidie et frequenter. Item interrogatus an de predictis omnibus et singulis ibidem in vicinia sit publica vox et fama (11) respondit quod sic. Item interrogatus an sit informatus ferre testimonium respondit quod non. Item interrogatus an sit subornatus ferre testimonium respondit quod non. Item interrogatus utrum concordasset de dicendis respondit quod non. Item interrogatus de etate respondit quod quadraginta annorum esset antiqu(u)s et ultra. Item interrogatus an gracia, odio, timore vel amore ferat testimonium respondit quod non, sed causa iusticie.

Item Thyczko de Rosintal³² laycus sextus testis iuratus et interrogatus quid sibi constaret de diminucione seu destruccione dicte domus in Lossow respondit quod uno anno tredecim capecia pecorum fuerunt eisdem cruciferis in bonis ipsorum ibidem in Lossow et alias recepta exceptis parvis animalibus videlicet porcis, scrophis, ovibus, capris et aliis quorum numerus non curabatur que pecora cum aliis^c animalibus, porcis, scrophis, ovibus et huiusmodi ad quadringentas marcas dampni et ultra se extenderunt Pragensium grossorum. Item interrogatus quis eis predicta pecora abstulisset respondit quod iste de Kythlicz. Item interrogatus quoto anno hec facta fuissent respondit quod bene sunt octo vel novem anni quod hoc factum fuit. Item interrogatus de secundo, tercio, quarto et quinto annis sequentibus in quibus papalis decima solvebatur respondit quod Vrocslaus de Wolouecz fecit eis magna dampna et Jesco de Croern similiter qui cum duce Bregensi contenderunt que dampna ultra centum marcas grossorum Pragensium extenderunt se exceptis aliis dampnis et adiecit quod dictus dux Bregensis singulis annis ab eisdem cruciferis et ipsorum bonis ibidem in Lossow centum marcas paratorum grossorum ultra omnem censum extorsit iniuste et recepit usque in presens tempus. Item interrogatus an de predictis omnibus et singulis ibidem in vicinia sit publica vox et fama respondit quod sic. Item interrogatus an sit informatus ita loqui respondit quod non. Item interrogatus an sit subornatus ferre testimonium respondit quod non. Item interrogatus utrum concordasset de dicendis respondit quod non. Item interrogatus de etate respondit quod ignoraret. Item interrogatus an gracia, odio, timore (12) vel amore ferat testimonium respondit quod non, sed causa iusticie.

³¹ Tammo Quas, protonotariusz książęcy długoletni urzędnik kancelarii Bolesława III, kanonik wrocławski, zm. 1342 r.r. (zob. T. Jurek, *Obce rycerstwo na Śląsku do połowy XIV wieku*, Poznań 1996, s. 97, 269).

³² Tyczko z Różyna skądinąd nie znany.

Item Apeeczco de Buchus³³ laycus septimus testis iuratus et interrogatus quid sibi constaret de diminucione reddituum et proventuum domus in Lossow et destruccione ipsius respondit quod dominus Bolesaus dux Bregensis in quolibet anno recepit ab eisdem cruciferis in Lossow centum marcas grossorum ultra omnem censum quem de iure recipere debet ab eisdem. Item interrogatus quod annis recepisset et extorsisset istas centum marcas ab eis respondit quod plusquam decem annis. Item interrogatus utrum cruciferi ibidem in Lossow aliqua alia dampna percepissent respondit quod sic, quia ille de Kythlicz recepit eis uno anno tredecim capecia pecorum exceptis porcis, scrophis, ovibus et aliis parvis animalibus. Item interrogatus quoto anno recepisset dictam predam respondit quod essent bene novem anni. Item interrogatus si aliqua alia dampna cruciferi predicti percepissent respondit quod perceperunt quia iste de Kythlicz recepit eis bene sexaginta equos de quibus viginti rehabuerunt. Item interrogatus de aliis dampnis respondit quod multa alia dampna a multis aliis percepissent que dampna numerari non possunt. Item interrogatus an de predictis omnibus et singulis ibidem in vicinia sit publica vox et fama respondit quod sic. Item interrogatus an sit informatus ita loqui respondit quod non. Item interrogatus an concordasset de dicendis respondit quod non. Item interrogatus an sit subornatus ferre testimonium respondit quod non. Item interrogatus de etate respondit quod quadraginta annorum esset antiqu(u)s. Item interrogatus an gracia, odio, timore vel amore ferat testimonium respondit quod non, sed causa iusticie.

Item Nicolaus de Lossow³⁴ laycus octavus testis iuratus et interrogatus quid sibi constaret de diminucione reddituum et proventuum domus cruciferorum in Lossow et destruccione ipsius respondit sicut alii quod ille de Kythlicz recepit in bonis dictorum cruciferorum tredecim capecia pecorum exceptis porcis, scrophis, ovibus et aliis parvis animalibus que dampna se ad quadringentas marcas grossorum Pragensium extendunt. Item interrogatus quod anni essent quod hoc factum fuisset respondit quod essent bene novem anni. Item interrogatus si plura dampna sequentibus annis percepissent respondit quod sic quia (13) idem de Kythlicz sequenti anno venit manu forti et cremavit eis villam que Jeschin³⁵ nuncpatur et extendunt se dampna ad sexaginta marcas pro parte dictorum cruciferorum. Item interrogatus quomodo sibi constaret de predictis respondit quod presens fuit et vidit hec fieri. Item interrogatus an aliis annis sequentibus ab aliquibus plura dampna habuissent respondit quod post cremacionem dicte ville in Jeschin non longe idem de Kythlicz venit et recepit de Buchus sexaginta equos de quibus bene viginti rehabuerunt. Item dixit quod Vroczaus de Wolouecz recepisset dictis cruciferis equos multos quorum numerum ignoravit. Item interrogatus si ab aliquibus dampna plura habuissent respondit quod sit quia a decem annis usque adhuc dominus dux Bregensis quolibet anno ab eis centum marcas grossorum Pragensium ultra omnem censum extorsit et adiecit quod dictus dominus dux iacet et iacuit sepe et multis vicibus apud eosdem

³³ Apeczko z Buszyc (wieś w byłym powiecie brzeskim), zapewne identyczny z „Opieczko,, świadkiem na dokumencie komtura łosiowskiego z 5 IV 1317 r. (CDS, t. 18, nr 3677). Jest to dokument lokalny, na którym jako świadkowie występują sołtysi z wsi należących do komturii łosiowskiej, w tym również sołtys z Buszyc.

³⁴ Mikołaj z Łosiowa skądinąd nie znany.

³⁵ Jasiona, wieś w b. powiecie brzeskim.

cruciferos in Lossow cum multis equis et personis in expensis ipsorum per quod dicta domus in redditibus et proventibus multum est destructa et cottidie destruitur ab eodem duce Bregensi ac aliis qui eis furtive auferunt videlicet cruciferis hoc quod habent. Item interrogatus an de predictis omnibus et singulis ibidem in vicinia sit publica vox et fama respondit quod sic. Item interrogatus an sit informatus ita loqui respondit quod non. Item interrogatus an concordasset de dicendis respondit quod non. Item interrogatus an esset subornatus ferre testimonium respondit quod non. Item interrogatus de etate respondit quod quadraginta annorum esset antiqu(u)s et ultra. Item interrogatus an gracia, odio, timore vel amore ferat testimonium respondit quod non, sed causa iusticie.

Item Henricus de Bertholdi villa³⁶ laycus nonus testis iuratus et interrogatus quid sibi constaret de diminucione reddituum et proventuum istarum domorum que in intentionibus continentur et de destructione ipsarum respondit quod de aliis domibus sibi nichil constaret nisi de illa que est in Olsna et de illa dixit quod uno anno plusquam ad centum marcas Pragensium grossorum habuerunt de dampno. Item interrogatus quoto anno hoc factum fuisset respondit quod bene essent novem vel decem anni. Item interrogatus quomodo et in quo dampna perceperunt respondit quod in equis quos predones receperunt et in grandine qui annonas in campis destruxit. Item interrogatus qui fuissent predones respondit quod tot fuerunt quod de nominibus ipsorum non posset recordare. Item interrogatus quomodo sibi constaret de predictis respondit quod audivit ab illis qui perdiderunt et eciam scit pro certo quod ita est quia prope Olsnam fratribus cruciferis commoratur. Item interrogatus si aliqua plura dampna perceperunt respondit quod dominus Boleslaus dux Bregensis recepit et (14) extorsit ab eis ultra omnem censum quem ab ipsis recipere consuevit ducentas marcas grossorum Pragensium. Item interrogatus de secundo anno sequenti respondit quod similiter in perdicione equorum dampna ad centum marcas grossorum Pragensium perceperunt quos videlicet equos mali homines receperunt. Item interrogatus si in aliquo plus fuissent dampnificati respondit quod iterum dux Bregensis recepit et extorsit ab eisdem ducentas marcas Pragensium grossorum ultra censum. Item interrogatus quomodo sibi constaret de hoc, quod dixit respondit quod sic scit quia solus dedit partem que ipsum contingebat. Item interrogatus quis nomine dicti ducis recepisset pecuniam ab eisdem respondit quod scriptor ipsius ducis et illi quibus ipse commisit ipsam receperunt. Item interrogatus de tercio, quarto et quinto annis sequentibus respondit quod quolibet anno plusquam in centum marcis fuerunt dampnificati per predones qui spolia commiserunt et dux Bregensis singulis annis ab eis recepit et extorsit ducentas marcas ultra omnem censum. Item interrogatus quomodo hoc sciat respondit quod per hoc scit quia ibidem in vicinia eis commoratur et solus dedit quantum ipsum pro dicto domino duce dare contingebat. Item interrogatus an de predictis omnibus et singulis ibidem in vicinia sit publica vox et fama respondit quod sic. Item interrogatus an sit informatus ita loqui respondit quod non. Item interrogatus an sit subornatus ferre testimonium et utrum concordasset de dicendis respondit quod non. Item interrogatus de etate respondit quod ultra quadraginta annos esset antiqu(u)s. Item interrogatus an gracia, odio, timore vel amore ferat testimonium respondit quod non, sed causa iusticie.

³⁶ Henryk z Bieżowa (Bertholdi villa, wieś należąca do komturii oleśnickiej), skądinąd nie znany.

Item Herbordus de Cindeco³⁷ laycus decimus testis iuratus et interrogatus quid sibi constaret de diminucione reddituum et proventuum istarum domorum que in intencionibus continentur et destruccione ipsarum respondit quod quinque annis ante istos quinque proxime preteritos isti de Olsna quolibet anno in centum marcis grossorum Pragensium et ultra dampna perceperunt. Item interrogatus quomodo et in quo dampna perceperunt respondit quod ex perdicione equorum quos mali homines receperunt et grando destruxit eis annonas in campis. Item interrogatus utrum aliqua alia dampna perceperunt respondit quod sic quia dominus Boleslaus dux Bregensis quolibet anno istorum quinque primorum ab eis receperunt et extorsisset (15) ducentas marcas grossorum Pragensium ultra omnem censum quem dare debuerunt. Item interrogatus quomodo sibi hoc constaret respondit quod ipse vidit homines solvere et ipse una solvit cum eisdem dicto domino duci suam partem que ipsum contingebat et de dampnis sibi sic constaret quod ibi natus esset et nutritus et sedet in vicinia et vidit et scit quod dampna perceperunt. Item interrogatus quare non solvissent dicti cruciferi decimam sexennalem domini pape respondit quod ignoraret, sed credit quod propter predicta dampna non potuerunt solvere eandem ut debebant. Item interrogatus an de predictis dampnis ac omnibus et singulis supradictis ibidem in vicinia sit publica vox et fama respondit quod sic. Item interrogatus an sit informatus ita loqui respondit quod non. Item interrogatus utrum concordasset de dicendis respondit quod non. Item interrogatus an esset subornatus ferre testimonium respondit quod non. Item interrogatus de etate respondit quod quadraginta annorum esset antiquus et ultra. Item interrogatus an gracia, odio, timore vel amore ferat testimonium respondit quod non, sed causa iusticie.

Item Nicolaus de Cloysdorph³⁸ laycus undecimus testis iuratus et interrogatus de diminucione reddituum et proventuum istarum domorum que in intencionibus continentur et destruccione earum respondit quod iam sunt decem anni quod isti de Olsna fuerunt dampnificati ad centum marcas grossorum Pragensium et singulis annis sequentibus quolibet anno in centum marcis grossorum Pragensium et ultra sunt et fuerunt dampnificati. Item interrogatus unde ista dampna processissent respondit quod predones eis equos receperunt et grando eis annonas destruxisset quolibet anno. Item interrogatus quomodo sibi hoc constaret respondit quod sibi constat quia ibidem in vicinia natus est et nutritus a puericia et vidit fide oculata. Item interrogatus si aliqua alia dampna perceperunt aliunde respondit quod dominus Boleslaus de Bregensis ab eis quolibet anno istorum quinque annorum iam dictorum recepit et extorsit ducentas marcas Pragensium grossorum ultra omnem censum quem recipere habuit et habet ab eisdem. Item interrogatus quomodo sibi hoc constat respondit quod vidit solucionem fieri de predictis et solus solvit suam partem (16) singulis annis. Item interrogatus cui fuisset predicta pecunia presentata vel quis eam nomine dicti domini ducis receperunt respondit quod scriptor seu prothonotarius dicti domini ducis qui Tammo vocabatur recepit eandem et sibi fuit presentata. Item interrogatus quare dicti domini cruciferi decimam sexennalem domini pape illis quinque annis quibus solvebatur non solvissent respondit quod propter^d predicta dampna solvere non potuerunt eandem decimam sexennalem. Item interrogatus an

³⁷ Herbord de Cindeco, skądinąd nie znany. Cindeco, obecnie Młodoszewice w byłym powiecie brzeskim wieś należąca do komturii w Oleśnicy Małej.

³⁸ Mikołaj z Kłosowa (wieś w b. powiecie oławskim), skądinąd nie znany.

de predictis omnibus et singulis ibidem in vicinia sit publica vox et fama respondit quod sic. Item interrogatus an sit informatus ita loqui respondit quod non. Item interrogatus utrum concordasset de dicendis respondit quod non. Item interrogatus an sit subornatus ferre testimonium respondit quod non. Item interrogatus de etate respondit quod quadraginta annorum esset antiqu(u)s et ultra. Item interrogatus an gracia, odio, timore vel amore ferat testimonium respondit quod non, sed causa iusticie.

Item Johannes plebanus de Rosintal³⁹ presbiter duodecimus testis iuratus et interrogatus quid sibi constaret de diminucione reddituum et proventuum istarum domorum que in intencionibus continentur et destruccione ipsarum respondit quod sibi constat quod ille de Kythlicz recepit in bonis ipsorum tredecim capecia pecorum uno anno in Lossow exceptis parvis animalis porcis, scrophis, ovis et aliis, que pecora cum aliis animalibus in dampnis ad quingentas^c marcas grossorum Pragensium se extendunt et adiecit quod propter predicta dampna non potuerunt dicti cruciferi in Lossow solvere decimam sexennalem ut debebant. Item interrogatus in quo anno hec dampna fuissent facta respondit quod in primo anno solucionis decime sexennalis domini pape qui sub anno Domini M^oCCC^oXX^o sexto est inceptus. Item interrogatus quomodo sibi constaret de predictis respondit quod fuit presens et vidit et solus perdidit etiam unam bonam vaccam. Item interrogatus utrum ab aliquo plus de dampno habuissent respondit quod dictus dominus Boleslaus dux Bregensis extorsit ab eis singulis annis a decem annis usque ad presens tempus magnam ultra censum verum quem solet recipere ab eisdem pecunie quantitatem. Item adiecit quod iste Jesco de Croern venit et eis magna dampna intulit propter quem magnas (17) expensas ipsos facere oportebat et hoc fuit factum in quarto vel quinto anno solucionis dicte decime sexennalis. Item adiecit quod ille de Wolouecz nomine Wroczlaus venit etiam in quinto anno quo decima sexennalis solvebatur recepit eis multos equos quorum numerum ignoravit.

Item dixit quod dictus dominus Boleslaus dux Bregensis quando ivit versus Ungariam pro sua domina seu coniuge quam nunc habet venit ibidem in Lossow cum multis hominibus et equis et iacuit ibi aliquod diebus quos non signavit et magnas fecit expensas quas dictos cruciferos ei oportuit ministrare. Item adiecit quod tanti hospites cottidie veniunt ad eosdem tam principes quam etiam alii ratione hospitalitatis quod ipsorum hospitem non est numerus quos omnes velis nolis ipsos pascere oportet. Item dixit in anima sua et sub iuramento quod prestitit quod non habent in censu ad viginti marcas in universo ad dictam domum et si non fuisset hoc remedium quod magister ipsorum eis fecit et facit singulis annis adiutoria diu dicta domus esset desolata. Item interrogatus quomodo sibi constat de predictis respondit quod quasi continue est ibidem in curia quia ecclesia sua seu villa est prope eos ita quod sibi bene constat de predictis. Item interrogatus an de predictis omnibus et singulis ibidem in vicinia sit publica vox et fama respondit quod sic. Item interrogatus an sit informatus ita loqui respondit quod non. Item interrogatus utrum concordasset de dicendis respondit quod non. Item interrogatus an sit subornatus ferre testimonium respondit quod non. Item interrogatus de etate respondit quod quadraginta annorum esset antiqu(u)s et ultra. Item interrogatus an gracia, odio, timore vel amore ferat testimonium respondit quod non, sed causa iusticie.

³⁹ Jan, pleban z Różyna, występuje w Aktach Kamery Apostolskiej, MPV t. 1, s. 63 (1318 – 1320). Płacił ze swej prebendy dwie grzywny.

Hic sequitur subscripcio mei notarii infrascripti. Et ego Nicolaus natus Arnoldi de Strelicz clericus Wratislaviensis diocesis publicus imperiali auctoritate notarius, scribe et notarius prescriptorum actorum premissis omnibus et singulis una cum prefatis testibus anno, indiccione, mense, diebus, horis et locis quibus supra commisionis, petitionis et articuli seu intencionis predictis presentacioni testium produccioni, iuramenti, prestacioni cum ceteris presens interfui ac ipsos testes sigillati et secrete examinaui et permissa omnia prout superius ponitur de mandato dicti domini decani et petitione dicti commendatoris fideliter in hiis peciis pergameni conscripsi quas filo combinavi signum meum consuetum ad iuncturam quamlibet apponendo. Ideoque me eciam hic cum meo consueto signo et proprio nomine subscripsi in testimonium omnium premissorum actum anno, mense, indiccione, die, hora et loco quibus supra. Presentibus honorabilis viris dominis magistro Nicolao decano Opoliensi, Jacobo canonico Aquiliensi⁴⁰, Petro Cracoviensi⁴¹, Zachario Wratislaviensi⁴² civibus, Arnoldo notario publico et scriptore dicti domini legati,⁴³ Petro famulo eiusdem domini legati,⁴⁴ Johanne tabernatore de Rosintal,⁴⁵ Johanne clerico de Brega⁴⁶ et aliis testibus fidedignis.

Et ego Nicolaus natus Arnoldi de Strelicz clericus Wratislaviensis diocesis publicus imperiali auctoritate notarius petitioni copie dictorum actorum ac omnibus et singulis premissis una cum testibus prenominatis anno, mense, indiccione, die, hora et loco quibus supra presens interfui eaque de mandato dicti domini decani et ad instantem petitionem dicti commendatoris manu mea propria scribendo in hiis decem et septem peciis pergameni copiam quas filo combinavi et in publicam formam redegi signum meum consuetum ad iuncturam quamlibet appondeo. Ideoque me eciam hic cum meo consueto signo et proprio nomine subscripsi et sigillum dicti domini decani de mandato suo appensui in testimonium omnium premissorum.

^a po słowie Marcii widoczna razura litery „a”

^b powtórzono słowo „censum”

^c po słowie aliis skreślono „al”

^d skreślono „prop”

^e poprawiono po razurze „quingenta” na „quingentas”

⁴⁰ Jakub, kanonik akwilejski, występuje także na dokumencie Galharda de Carceribus wystawionym 2 V 1336 r. w Krakowie w sprawie wyroku kończącym ten proces; CDS Reg., 22, nr 5631.

⁴¹ Piotr, mieszczanin krakowski, podobnie jak Jakub kanonik akwilejski występuje na wymienionym dokumencie Galharda (zob. przyp. 40).

⁴² Zachariasz, mieszczanin wrocławski znany tylko j.w.

⁴³ Arnold, notariusz publiczny i pisarz Galharda de Carceribus znany z dokumentu Galharda (zob. przyp. 40), gdzie został dodatkowo określony jako jego domownik.

⁴⁴ Piotr, domownik Galharda, wyst. również na jego dokumencie z 2 V 1336 r. (zob. przyp. 40.).

⁴⁵ Jan, karczmarz z Różyna zob. przyp. 30.

⁴⁶ Jan, kleryk z Brzegu, występuje podobnie jak osoby wymienione w przyp. 40 – 45.

Dicitur sic publicis voce et fama audire quod sic iam inde
 quare et sic inferimus per litteras audire quod non iam
 indignus utrum concedat de dicentis audire ab eo iam
 indignus et sic publicis voce et fama audire quod non
 quod non iam indignus de eorum audire quod quidam
 amor est antiquus et olim iam indignus et non odio
 timore vel amore fuit testimonium audire quod non
 si causa iusticie

Item Johannes solentius de Pismard prosterit duodecim
 litteras pueris et indignis quod sibi confiteri de dimissione
 reddendum et puerum etiam domos que in pueris con
 tinentur et destructione ipsius audire quod sibi confiteri quod
 ille de pueris recipit in domo ipsius etiam empta puer
 duo anno in pueris recipit pueri dimittit pueris recipit
 omnia et alia que pueri non alia dimittit in dampnis
 ad quatuordecim gressus pueri si exordine et alia
 quod quod pueri dampna non pueris dicti empta
 in pueris pueris pueris pueris et debetiam iam
 indignus in quo anno hoc dampna fuissent per audire
 quod in pueris anno solentius damne pueris dicitur
 qui sub anno dicitur et hoc est pueris iam pueris
 pueris quomodo sibi confiteri de pueris audire quod pueris
 pueris et pueris et solus pueris etiam dicitur bonam dicitur
 iam indignus pueris ab aliquo pueris de dampnis fuissent
 audire quod dicitur dicitur pueris dicitur pueris ab
 eis singulis anno et dicitur anno usque ad pueris pueris
 magnam dicitur pueris dicitur quom pueris pueris ab eisdem
 pueris pueris iam ad hoc quod ipse pueris de pueris
 pueris et eis magnas dampnas pueris pueris quom magnas

